

Toelichting op de klachtprocedure tegen Markus Balkenhol

Michiel C de Jong, januari 2024

SAMENVATTING

Op 5 september in 2022 is een klacht ingediend tegen wetenschapper Markus Balkenhol wegens schending van de wetenschappelijke integriteit. Als onderzoeker en woordvoerder van het Meertens Instituut heeft hij zijn wetenschappelijke collega's en de Nederlandse bevolking misleid over de oorsprong en betekenis van Zwarte Piet. De klacht is door zowel de VU als de KNAW en het LOWI niet inhoudelijk in behandeling genomen, omdat men niet twijfelt aan de integriteit van het betreffende onderzoek en beweert dat het slechts om een inhoudelijk verschil van inzicht gaat tussen de klager en de beklagde. De uiteindelijke beslissingen zijn op 1 juni 2023 gepubliceerd. Daarmee hebben de hoogste instanties van de wetenschap bevestigd dat er niets mis is met dit onderzoek en dat het voldoet aan de standaarden van de Nederlandse wetenschap.

INHOUD

1. De klacht	1
A. Het KNAW-deel	3
B. Het VU-deel.....	6

1. DE KLACHT

Balkenhol stelt jarenlang dat Zwarte Piet afkomstig is van trans-Atlantische slavernij, terwijl daar nog nooit een bron voor is gevonden. Uit onderzoek dat uitgevoerd is door de klager (M.C. de Jong), gebaseerd op een veelheid aan historische bronnen, blijkt dat Zwarte Piet een totaal andere afkomst heeft en direct samenhangt met islamitische slavernij van Europese slaven. De zwarte kleur heeft een religieuze betekenis. Het staat voor heidendom, in tegenstelling tot het wit van het christendom. De islam is in de ogen van de middeleeuwse kerk een heidense godsdienst. Daarom wordt de moslim weergegeven als een zwarte moor.

Dit nieuwe onderzoek weerspreekt oude gevestigde wetenschappelijke theorieën. De integriteitskwestie gaat niet over dit inzicht, maar over het feit dat Balkenhol jarenlang zeer dwingend heeft beweerd dat Zwarte Piet afkomstig zou zijn van trans-Atlantische slavernij, zonder dat wetenschappelijk te onderbouwen.

Balkenhol heeft met zijn vooringenomen beweringen gepoogd een cruciaal element uit zeer waardevol en geliefd cultureel erfgoed te vernietigen. Dat heeft hij niet gedaan omdat objectief vast is komen te staan dat dit erfgoed racistisch is, maar omdat hij daar vanuit zijn postkoloniale wereldbeeld van overtuigd is. Hij heeft de Nederlandse maatschappij misleid met nepkennis om zijn politieke doelstelling, verwijdering van Zwarte Piet, na te streven.

Deze werkwijze van Balkenhol heeft niets te maken met betrouwbaar wetenschappelijk onderzoek, maar is ingegeven door postkoloniaal activisme. Hij veroorzaakt daarmee algemene maatschappelijke polarisatie en schaadt het vertrouwen in de wetenschap.

De klacht heeft een eigen inleiding en leeswijzer. De lezer kan zich beperken tot de inleiding, hoofdstuk 1, of het algemene gedeelte, hoofdstukken 1-3. De hoofdstukken 4-6 behandelen de schendingen in detail.

DE KLACHTPROCEDURE

De klacht is ingediend bij zowel de KNAW als de VU. Zij hadden op dat moment de keuze om de klacht door één van de twee instituten te laten behandelen, maar dat hebben ze niet gedaan. Ze hebben de klacht elk voor hun eigen aandeel beoordeeld. Beide instituten besloten in hun voorlopig oordeel de klacht niet inhoudelijk in behandeling te nemen. Zie de voorlopig oordelen 2A en 2B.

Vervolgens heeft klager (De Jong) hier bezwaar tegen aangetekend bij het LOWI, het landelijk orgaan wetenschappelijke integriteit. Dit is te lezen in de verzoeken, 2A en 2B.

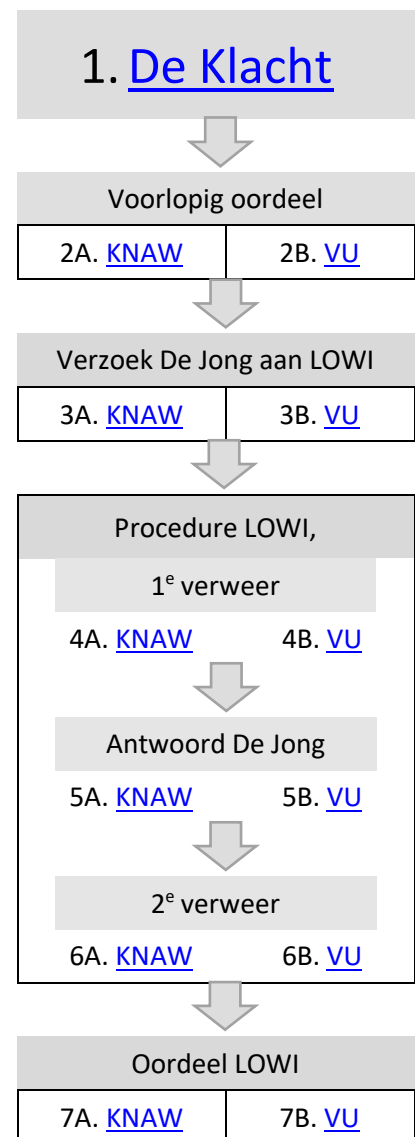
Het LOWI heeft naar aanleiding daarvan geoordeeld de zaak verder in behandeling te nemen. De procedure van het LOWI heeft de vorm van een “wisseling van stukken”: Eerst antwoorden de KNAW en VU op het bezwaar van de klager. Daarna kan de klager daarop antwoorden en vervolgens besluiten KNAW en VU daar weer op. Ook beklaagde (Balkenhol) mag zijn visie geven, maar dat heeft hij niet gedaan. De wisseling van stukken is te lezen in de documenten 4A t/m 6B.

Op 27 maart 2023 heeft het LOWI op beide delen van de klacht (VU en KNAW) de verzoeken als ongegrond beoordeeld en bevestigt daarmee de aanvankelijke oordelen van VU en KNAW. Zie de uitspraken 7A en 7B.

Deze conclusie van het LOWI heeft de status van advies en dit advies is door zowel de VU en KNAW overgenomen. Op 1 juni 2023 heeft het LOWI de besluiten gepubliceerd op zijn website.

In de tabel hiernaast is de hele procedure aangegeven. De onderliggende stukken zijn via de hyperlinks in de tabel te benaderen.

In de volgende hoofdstukken wordt de procedure per instituut beschreven. Elke paragraaf behandelt kort een stap in de procedure.

A. HET KNAW-DEEL

Het belangrijkste argument van het verweer door de KNAW is dat de klacht die gaat over misleiding eigenlijk om een wetenschappelijk verschil van inzicht zou gaan. Hieronder een korte samenvatting van de discussie tussen klager en KNAW.

Balkenhol heeft de meeste van zijn artikelen gepubliceerd tijdens zijn periode bij het Meertens Instituut, dat onderdeel is van de KNAW. In zijn artikelen maakt hij misleidende beweringen waar hij zeer sterk suggereert dat Zwarte Piet afkomstig is van trans-Atlantische slavernij. Hij verzwijgt de hoge mate van onzekerheid rond dit verband en gebruikt suggestief taalgebruik om het verband zo aan te dikken dat het net lijkt alsof er geen twijfel over mogelijk is. Hiermee misleidt hij zijn lezers.

De KNAW stelt zich op het standpunt dat er sprake is van verschil van wetenschappelijk inzicht en gebruikt artikel 4.5 sub f III uit de klachtenregeling om de klacht niet in behandeling te nemen: *“De commissie is eveneens bevoegd het bestuur te adviseren een klacht niet inhoudelijk in behandeling te nemen als zij op grond van een eerste beoordeling tot de conclusie is gekomen dat de klacht: III. **uitsluitend** een professioneel verschil van opvattingen betreft”*

Het probleem met deze regel is het woordje *“uitsluitend”*. De KNAW heeft nergens aannemelijk gemaakt dat de klacht *uitsluitend* een verschil van opvattingen betreft. Zij heeft alleen initieel beoordeeld dat er sprake is van verschil van inzicht.

De klager (De Jong) bestrijdt niet dat er sprake is van verschil van inzicht. Een verschil van inzicht sluit schending van wetenschappelijk integriteit allermist uit. De schendingen zijn in de klacht duidelijk aangegeven, maar de KNAW negeert deze informatie. De KNAW weigert de schendingen inhoudelijk te behandelen waardoor ze deze dus ook niet weerlegt.

2A. AANVANKELIJK OORDEEL

De KNAW gebruikt artikel 5.4 uit de code wetenschappelijke integriteit: *“Over methodologische discussies en regulier wetenschappelijk debat kan geen klacht worden ingediend.”* En geeft het voorlopig oordeel op grond van artikel 4.5 sub f III en V van de klachtenregeling om de klacht niet inhoudelijk in behandeling te nemen.¹

Volgens de KNAW is in de klacht onvoldoende duidelijk gemaakt dat er daadwerkelijk onzorgvuldigheden of schendingen hebben plaatsgevonden.

3A. VERZOEK AAN LOWI

In het verzoek weerlegt klager de argumenten die de KNAW aanvoert voor de bewering dat er geen sprake is van schendingen van de wetenschappelijke integriteit. Klager eindigt daarbij met een citaat door K. Schuyt, de eerste voorzitter van het LOWI, die door de KNAW ook wordt aangehaald.

---

¹ 4.5 sub f III: De commissie is bevoegd het bestuur te adviseren een klacht niet inhoudelijk in behandeling te nemen als: uitsluitend een professioneel verschil van opvattingen betreft;

4.5 sub f V: De commissie is bevoegd het bestuur te adviseren een klacht niet inhoudelijk in behandeling te nemen als: niet tot het oordeel kan leiden dat het handelen van beklagde een schending van de wetenschappelijke integriteit betreft.

“Waar het in de kern om gaat is om tussen fout en fraude onderscheid te leren maken. Als het om kleine, eenmalige en vaak niet-bedoelde tekortkomingen in onderzoek gaat zullen die in maatschappelijke significantie en consequenties drastisch verschillen van opzettelijk bedrog en lang volgehouden frauduleus handelen.”

Het gaat in het geval van Balkenhol niet om kleine tekortkomingen maar om een patroon van opzettelijk bedrog. Dit gebeurt over een langdurige periode met grote consequenties.

4A. LOWI PROCEDURE, 1^E VERWEER KNAW

De KNAW blijft betogen dat de klacht enkel om een wetenschappelijk verschil van inzicht gaat:

Daarin staat dat de Commissie, na een eerste beoordeling van de door Verzoeker geformuleerde klachtonderdelen, onvoldoende aanwijzingen ziet voor enige schending van wetenschappelijke integriteit omdat de daarin opgenomen verwijten enkel uitingen zijn van wetenschappelijke controversie; en daarmee enkel sprake is van een professioneel verschil van inzicht.....

Tevens geeft de KNAW aan dat ze niet beoordeeld heeft of er schendingen hebben plaatsgevonden omdat ze slechts heeft vastgesteld dat het om een wetenschappelijk verschil van inzicht gaat:

De inhoudelijke toetsing heeft echter niet als zodanig plaatsgevonden omdat – op basis van al het voorgaande – geconcludeerd is dat de Klacht niet inhoudelijk in behandelen genomen dient te worden. Om die reden zijn de verschillende klachtonderdelen ook niet inhoudelijk behandeld.

5A. LOWI PROCEDURE, ANTWOORD DE JONG

Klager antwoordt op de redenering van de KNAW dat er enkel sprake zou zijn van een professioneel verschil van inzicht:

Er bestaat geen enkel wetenschappelijk artikel waarin het verband tussen Zwarte Piet en trans-Atlantische slavernij op een overtuigende wijze aannemelijk wordt gemaakt. Ondanks vele jaren van onderzoek is er nog nooit een robuuste bron gevonden die een dergelijk verband ondersteunt. Het verband tussen Zwarte Piet en trans-Atlantische slavernij is daarom geen wetenschappelijk inzicht, maar slechts een verzinsel.

De in de klacht besproken publicaties van Balkenhol zijn op dit verzinsel gebaseerd en ontberen wetenschappelijke onderbouwing. Hiermee kan de hierboven geciteerde bewering van de KNAW worden weerlegd:

Omdat een onbevestigd verzinsel geen wetenschappelijk inzicht is, kan er geen sprake zijn van verschil van wetenschappelijk inzicht. Er is enkel sprake van schending van de wetenschappelijke integriteit omdat Balkenhol doelbewust het verzinsel inzet alsof het om een wetenschappelijk onderbouwd inzicht gaat.

Dit laatste doet Balkenhol bijvoorbeeld door met uitgekiende formuleringen het verzinsel zo (quasi-)wetenschappelijk mogelijk te presenteren en tegelijkertijd het gebrek aan onderbouwing te maskeren. Dit is opzettelijk bedrog.

Tevens betoogt klager dat het onvoldoende is om vast te stellen dat er sprake is van wetenschappelijk verschil van inzicht als je wilt vaststellen dat er geen sprake is van schending van wetenschappelijke integriteit. Omdat het een het ander niet uitsluit moet de KNAW kunnen aantonen dat er geen sprake is van integriteitschendingen.

Het feit dat de KNAW weigert de individuele schendingen te onderzoeken maakt dat ze geen grond heeft voor de bewering dat het niet om schendingen zou gaan. De KNAW heeft ze immers niet onderzocht.

6A. LOWI PROCEDURE, 2^E VERWEER KNAW

De KNAW gebruikt het argument regel 4.5 sub f III nu procedureel. *“De commissie is eveneens bevoegd het bestuur te adviseren een klacht niet inhoudelijk in behandeling te nemen als zij op grond van een eerste beoordeling tot de conclusie is gekomen dat de klacht: III. uitsluitend een professioneel verschil van opvattingen betreft”.*

De KNAW is in eerste (ongegronde en foutieve) beoordeling tot de conclusie gekomen dat het uitsluitend een professioneel verschil van opvatting betreft. Deze beoordeling is in het bezwaar en de wisseling van stukken betwist en de KNAW heeft daarop niet inhoudelijk gereageerd. Vervolgens gebruikt de KNAW het argument dat het in eerste beoordeling nu eenmaal zo is beoordeeld en dan hoeft de klacht volgens regel 4.5 sub f III niet in behandeling genomen te worden.

Dus hoewel de KNAW zelf aanvankelijk aantoonbaar fout heeft geoordeeld hoeft dat foute oordeel volgens de KNAW niet herzien te worden omdat de procedure in regel 4.5 sub f III zegt dat de eerste beoordeling door de KNAW leidend is.

7A. OORDEEL LOWI

Het LOWI volgt het aanvankelijk oordeel van de KNAW volledig: *“Het LOWI vindt dat de CWI een goed advies heeft uitgebracht en onderschrijft dat hier sprake is van een wetenschappelijk debat waarvoor integriteitsprocedures bij de CWI's en het LOWI niet zijn bedoeld.”*

Vervolgens:

“Met de CWI is het LOWI van mening dat er geen aanwijzingen zijn te vinden van een schending van de wetenschappelijke integriteit door Beklaagde.”

Het LOWI geeft geen enkele onderbouwing voor de bewering dat er geen aanwijzingen te vinden zijn. In de klacht zijn tientallen schendingen expliciet beschreven. Waarom selecteert het LOWI niet enkele representatieve schendingen en gaat het daarop niet inhoudelijk in? In plaats daarvan besluit het LOWI met het volgende:

De procedure waarbinnen een eventuele schending van de wetenschappelijke integriteit kan worden onderzocht, is niet bedoeld om wetenschappers die deelnemen aan het wetenschappelijk (en maatschappelijk) debat, te beoordelen op wetenschappelijke integriteit.

Hier stelt het LOWI letterlijk dat wetenschappers die deelnemen aan een debat (wetenschappelijk of maatschappelijk) onschendbaar zijn voor integriteitsklachten.

B. HET VU-DEEL

Verreweg de belangrijkste publicatie die onder de procedure van de VU valt is de dissertatie van Balkenhol. De klacht is dat Balkenhol onderzoeksinformatie verzwijgt. Deze aantijging wordt door de VU betwist, maar zij gebruikt daarvoor een drogredenering. Hieronder een samenvatting van de discussie tussen klager en VU over de drogredenering:

Balkenhol heeft in 2014 bij de VU zijn dissertatie gepubliceerd. Deze dissertatie gaat over hoe het slavernijverleden van Surinamers in de Bijlmer in de huidige tijd nog altijd speelt. In de klacht wordt betoogd dat Balkenhol onderzoeksinformatie verzwijgt omdat er nauwelijks iets over Zwarte Piet in staat. In de tijd waarin Balkenhol zijn dissertatie schrijft speelt het anti-Zwarte Piet protest door Bijlmerbewoners hoog op. Balkenhol publiceert daar in 2011 en 2013 opinieartikelen over. Bovendien interviewt hij anti-Zwarte Piet activisten in het kader van zijn dissertatie. Volgens deze activisten én volgens Balkenhol zelf heeft Zwarte Piet direct te maken met het slavernijverleden. Waarom staat daar dan niets over in zijn dissertatie?

Volgens de VU is er geen reden om de klacht in behandeling te nemen. De VU stelt namelijk dat Balkenhol niets verzwijgt omdat hij Zwarte Piet nauwelijks in zijn dissertatie behandelt. Volgens De Jong is dit een drogredenering. Het verzwijgen van onderzoeksinformatie kan niet uit de dissertatie zelf opgemaakt worden, juist omdat het er niet in staat. Het kan wel afgeleid worden uit de context van het onderzoek. Daaruit blijkt dat Zwarte Piet een grote rol speelt in de huidige beleving van het slavernijverleden van Surinamers in de Bijlmer. Dus had het in de dissertatie behandeld moeten worden.

2B. AANVANKELIJK OORDEEL

De alinea waarin de VU het verzwijgen van onderzoeksinformatie tegensprekt luidt:

“Klager beroept zich op een aantal zaken om aan te tonen dat Zwarte Piet een belangrijke rol heeft gespeeld in het onderzoek dat aan het proefschrift ten grondslag ligt en dat beklagde deze rol verborgen heeft geprobeerd te houden. Als dit zo zou zijn geweest, dan zou het proefschrift over Zwarte Piet zijn gegaan. Dat is echter niet het geval.

De figuur van Zwarte Piet komt in het proefschrift slechts zijdelings aan de orde en dan nog op een uiterst beperkte manier...

3B. VERZOEK AAN LOWI

Het bezwaar hiertegen bestaat uit twee delen. Ten eerste is Zwarte Piet aantoonbaar belangrijk onderdeel van het te onderzoeken onderwerp:

“Het proefschrift heeft “traces of slavery” als onderwerp. Volgens Balkenhol zelf en volgens zijn onderzoeksobject, de Surinaamse bevolking in de Bijlmer, is Zwarte Piet een belangrijke “trace of slavery”. In zijn latere artikelen communiceert Balkenhol consequent dat Zwarte Piet een “trace of slavery” is. Waarom is het dan geen onderwerp van het proefschrift?”

Ten tweede kan geconstateerd worden dat het niet of nauwelijks in het proefschrift wordt behandeld, waaruit de conclusie volgt dat het is verzwegen:

*“De argumentatie die de VU hiertegen aanvoert is dat Balkenhol deze informatie niet verzwijgt omdat het onderwerp slechts zijdelings aan de orde komt. **Dat is een drogredenering.** Uit het proefschrift zelf kan de verzwijging niet direct worden opgemaakt. De oorzaak waarom het onderwerp zo minimaal, slecht zijdelings, aan de orde komt is juist omdat het wordt verzwegen.”*

4B. LOWI PROCEDURE, 1^E VERWEER VU

In het verweer ontkent de VU een drogredenering te hebben gebruikt en gooit het over een andere boeg:

*De Jong stelt in feite dat doordat Zwarte Piet een grote rol speelt in het onderzoek en de maatschappelijke uitingen van Balkenhol, hij deze daarom ook meer aandacht in zijn proefschrift had moeten geven. Balkenhol zou het vooringenomen idee hanteren dat Zwarte Piet samenhangt met trans-Atlantische slavernij, en deze onbevestigde aanname overeind laten door dit idee niet te adresseren. **Het staat Balkenhol echter vrij te bepalen wat hij onderzoekt en welke thema's hij vervolgens in zijn proefschrift aan de orde stelt.***

En uiteindelijk:

*Het CvB VU treft, in conclusie, geen bewijs voor de stelling van De Jong dat er **een drogredenering** zou worden gevolgd en relevante aanwijzingen zouden worden ontweken.*

5B. LOWI PROCEDURE, ANTWOORD DE JONG

Over het verzwijgen van onderzoeksinformatie:

Het thema Zwarte Piet speelde een belangrijke rol in het promotieonderzoek van Balkenhol. De VU beargumenteert dat dat niet het geval was omdat het thema in de dissertatie maar zijdelings aan de orde komt. Dat blijkt een drogredenering.

De VU laat deze drogredenering in haar verweer achterwege. Omdat de drogredenering nodig was om de klacht ongegrond te verklaren, zou de VU moeten concluderen dat deze ongegrondverklaring onterecht was en dat de klacht alsnog in behandeling moet worden genomen.

In plaats daarvan komt de VU met een andere gedachtegang: "Het staat Balkenhol echter vrij te bepalen wat hij onderzoekt en welke thema's hij vervolgens in zijn proefschrift aan de orde stelt." De VU stelt hier dat onderzoekers naar believe relevante (ongewenste) onderzoeksinformatie uit hun verslag mogen weglaten.

Over de drogredenering:

De VU stelt dat er geen aanwijzing is voor het verzwijgen van het onderwerp Zwarte Piet in het proefschrift omdat het onderwerp slechts zijdelings aan de orde komt. Vervolgens ontkent de VU dat dit een drogredenering is.

De redenering van de VU komt erop neer dat Balkenhol het onderwerp niet verzwijgt omdat hij het onderwerp niet noemt. Dit is vergelijkbaar met een winkeldief die betoogt dat hij een product niet heeft gestolen omdat hij het niet heeft gekocht. Het gebruikte argument lijkt valide, maar is het niet. Het is een drogredenering.

Op basis van deze drogredenering ontwijkt de VU de relevante aanwijzingen en verklaart de klacht ongegrond.

6B. LOWI PROCEDURE, 2^E VERWEER VU

De VU ziet af van een laatste reactie:

Het CvB VU ziet geen aanleiding om te reageren op de reactie van verzoeker op het verweer. Hieruit mag echter geen erkenning worden afgeleid van dat wat verzoeker stelt.

Met andere woorden, de VU heeft geen weerwoord op de argumenten van de drogredenering en het willekeurig weglaten van onderzoeksinformatie.

7B. OORDEEL LOWI

Het LOWI volgt, ondanks de aantoonbare drogredenering, het aanvankelijk oordeel van de VU:

Het LOWI kan verder volgen dat de CWI de tekst van het proefschrift bij haar oordeel heeft betrokken.

Het LOWI begrijpt het advies van de CWI zo dat de CWI in Verzoekers argumenten geen reden ziet voor twijfel over het feit dat het in het proefschrift slechts summier over de figuur van Zwarte Piet gaat, omdat die figuur daadwerkelijk slechts summier een rol heeft gespeeld in het onderzoek.

Zowel de VU als het LOWI kunnen bovenstaande niet weten. Uit de dissertatie valt niet af te leiden in hoeverre Zwarte Piet onderdeel is geweest van het promotieonderzoek. De bewering dat deze rol klein is geweest, is slechts een aanname. Deze aanname is zeer twijfelachtig omdat juist tijdens het onderzoek de commotie over Zwarte Piet hoog opspeelt, zeker onder Surinamers in de Bijlmer, het onderzoeksgebied van Balkenhol. Alleen Balkenhol zelf kan meer duidelijkheid geven over de rol van Zwarte Piet in zijn promotieonderzoek. Om een geloofwaardig oordeel te vellen hadden de VU en het LOWI de klacht inhoudelijk in behandeling moeten nemen.